

Maakt de zwevende kiezer in 2014 een vertrouwenwekkende landing?

De voorbije dagen is heel bon ton om te stellen dat het vertrouwen in de politiek en de instellingen (parlement, partijen, individuele politici) is hersteld of toch een positieve kentering meemaakt. Of de kloof tussen de burger en de politiek effectief kleiner is geworden, gaan we in deze analyse na aan de hand van drie elementen:

- de partijaanhang en mobilisatiekracht van partijen (getuigt van een groeiend vertrouwen in de politiek),
- de deelname aan verkiezingen (opkomst) (getuigt van een groeiend vertrouwen in de politiek), en
- de wispelturigheid van de kiezer (getuigt van een dalend vertrouwen in de politiek).

De effecten van een versplinterd partijlandschap

Aan de vooravond van de verkiezingen van mei 2014 lijkt het Vlaamse partijlandschap stabiel dan ooit tevoren. Sterk versplinterd, dat nog steeds, maar wel in een consolidatiefase. Er is weinig tot geen partijpolitiek gemanoeuvreeer genre de kartels of andere strategische allianties. Er tekent zich bovendien een zichtbaar duidelijker opdeling af tussen partijen die in een (electoraal) neerwaartse spiraal zitten en leden zowel als mobilisatiekracht verliezen (Vlaams Belang, LDD, SP.a, CD&V, Open VLD) en partijen die qua aanhang en mobilisatiepotentieel in een hausse zitten (PVDA+, Groen en vooral de N-VA). Duidelijkheid in de stellingnames komt de kwaliteit van de keuze van de kiezer ten goede. Aan Franstalige zijde, dat in vergelijking met Vlaanderen de afgelopen twintig jaar een relatief stabiel partijsysteem heeft gekend, beweegt echter wel een en ander. Er zijn de tegenvallende peilingen voor de CdH. En bovendien valt af te wachten hoe de socialistische achterban de *regering-Di Rupo I* verteert en hoeveel ontevreden linkse kiezers hun stem effectief aan de PTB zullen geven (de Waalse tegenhanger van de PVDA+). In socialistische kringen –ook aan Vlaamse kant- is men niet gerust.

Federale Kamerverkiezingen 2014 (prognoses maart 2014, t.o.v. uitslag 2010)		
Partij	Stemmenpercentage*	winst/verlies
N-VA	19,2	1,8
CD&V	11,0	0,2
SP.a	7,9	-1,3
Open VLD	7,9	-0,7
Groen	5,0	0,6
Vlaams Belang	4,5	-3,3
PVDA+/PTB	2,3	1,5
LDD	0,7	-1,6
PS	11,6	-2,1
MR	9,6	0,3
Ecolo	4,6	-0,2
CdH	5,1	-0,1
PP	0,9	-0,4
FDF	0,8	0,3
Blanco/ongeldig**	8,5	2,7
*van de deelname (opkomst) en verdeeld volgens taalgroep		
Niet-opkomst***	9,9	10,8
**o.b.v. gemiddelde van de 5 voorgaande verkiezingen en gecorrigeerd voor de bevolkingsgroei		
***o.b.v. gemiddelde van de 5 voorgaande verkiezingen		
Bron: http://www.lesoir.be/427584/article/actualite/belgique/elections-2014/2014-02-13/grand-barometre-ptb-fait-mail-au-ps		

De volatiele kiezer is een idee-fixe, een mythe en een non-argument

Behalen PVDA+/PTB en LDD een zetel dan versplintert het partijsysteem verder, maar omdat het om relatief kleine fracties gaat in een reeds sterk versplinterd partijlandschap, zal het effect van die stemkeuzeverandering marginaal zijn voor de totale volatilititeit. In die zin zijn stemverschuivingen tussen de middelgrote partijen (bijv. tussen CdH en MR of tussen Vlaams Belang en N-VA) veel relevanter. En het is anno 2014 eenmaal een feit dat we de grootste verschuivingen nu wel achter de rug hebben. De kiezer heeft zijn keuze intussen grotendeels laten leiden door het succes van de N-VA.

Op basis van de opiniepeilingen en de prognoses van de verkiezingsresultaten van de partijen aan beide zijden van de taalgrens, komen we tot vaststelling dat als bovenstaande prognoses (we deden beroep op de laatst beschikbare data en analyses van Het Nieuwsblad en Le Soir) kloppen, de totale electorale volatilititeit bij de komende verkiezingen na drie opeenvolgende stijgingen (2003, 2007 en 2010) in 2014 terug afneemt. In vergelijking met de score van 2010 (net geen 16%) en met het naoorlogse gemiddelde (11,14%) zakt de electorale volatilititeit zelfs naar 6,76%. Meteen een historisch laag cijfer.

Er is trouwens niets zo volatiel als de kiezersvolatilititeit, maar in stabiliserende of consoliderende partijsystemen neem de volatilititeit meestal af. Het feit dat de meeste traditionele partijen de kiezer angst aanpraten over de 'torenhoge' volatilititeit, die heel het politiek systeem zou destabiliseren, is dus grotendeels fictie. De Belgische kiezer is 'gemiddeld' volatiel als we de cijfers voor heel West-Europa bekijken. Kiezers kiezen al sinds de jaren 1990 veel bewuster, partij-ongebondener ook, minder uit gewoonte - niets aan de hand. Dat is eigen aan een goed draaiende representatieve parlementaire democratie.

De ontevreden kiezer bestaat echter wel degelijk

In tegenstelling tot de aandacht die de volatilititeit krijgt, blijken andere zaken blinde vlekken bij de politici en partijvoorzitters. De totale weggegooiden of 'verloren' stem (dat is de totaliteit van stemmen die gaat naar partijen die er uiteindelijk niet in slagen om een zetel te

verwerven), bijvoorbeeld, groeide sinds het midden van de jaren 1980 gestaag (voor de Kamerverkiezingen in 1985 nog 0% maar in 2010 al 5%). Die weggegooidde stem omlaag krijgen, zou de inzet moeten zijn van alle partijen, dus niet alleen van de kleintjes (als PVDA+/PTB, PP of LDD). Afhankelijk van het succes waarmee de kleintjes een zetel kunnen behouden (LDD) of verwerven (PBDA+/PTB) zal dat ook lukken of niet.

De ongeïnteresseerde kiezer bestaat ook

Een andere blinde vlek: de opkomst die steeds verder afneemt bij de nationale parlementsverkiezingen (in 1977 nog 95%, in 2010 amper 89%). De groep stemweigerers komt bovenop de vrij stabiele aantallen blanco- en ongeldige stemmen (gemiddeld een zes procent van de totale deelname). Volgt dat opkomstcijfer de tendens die bij de lokale verkiezingen van 2012 is vastgesteld (14,5% voor heel België) dan maakt ze een historische duik. En het valt in dat scenario ook te verwachten dat het aantal blankostemmen met een derde zal toenemen (zie tabel). Bovendien, kiezers die twijfelen [en voor alle duidelijkheid een steeds groter wordende groep twijfelt zelfs tot in het hokje] zullen zich uiteindelijk sneller aansluiten bij het kamp van de gedoodverfde winnaar dan bij een partij die in het verliezende kamp zit of als ze dat niet doen een extreme keuze maken, zoals blankostemmen. Dat laatste is niet in het nadeel van de sterkste partij.

De massapartij is echter dood en begraven

Een derde blinde vlek is de aantrekking en mobilisatiekracht van partijen.

Het gaat slecht met de Vlaamse partij als wervende ledenorganisatie. De penetratiegraad (bij de meerderjarigen) bedraagt in Vlaanderen amper 4,5% (in 1995 nog 6,5%). In Wallonië is dat nog slechts 4% (in 1995 nog 6,75%). In Vlaanderen verliezen de traditionele partijen ze zowel leden als kiezers (aan de N-VA). Binnen die dalende ledenmarkt zijn de N-VA samen met PVDA+ en Groen de enige partijen in Vlaanderen die er in slagen om op een significante wijze meer leden aan te trekken: N-VA had eind 2013 2,5 keer meer leden dan in 2010; Groen heeft vandaag toch ook 1,5 keer zoveel leden als in 2010 en PVDA+ heeft haar ledenaantal in de voorbije vier jaar net niet verdubbeld.

Bovendien valt op dat de mobilisatiekracht bij die partijen tevens het grootst is. Zo namen een op acht N-VA-leden deel aan het verkiezingscongres van eind januari. Bij Groen was dat ongeveer een op zeven. Kijken we naar de Vlaamse traditionele partijen, die grosso modo tussen de 44500 en 60000 leden tellen, dan zijn daarvan de voorbije maanden slechts tussen de twee en vier op honderd naar het partijcongres afgezakt. Van een verschil in mobilisatiekracht gesproken!

Hoe zit dat nu met het toegenomen vertrouwen van de kiezer?

In mature sterk gefragmenteerde en regionaal 'gesplitste' electorale markten zoals de Belgische getuigt electorale volatiliteit niet per se van een toegenomen vertrouwen of wantrouwen in de politiek. Volatiliteit van de kiezer wordt vooral in de hand gewerkt door institutionele factoren zoals de afwezigheid van kiesdrempels, of de afwezigheid van een electorale marktleider. Niet het aantal partijen waaruit men kan kiezen beïnvloedt bovendien de volatiliteit van de kiezer, wel de mate waarin dat aantal toeneemt of afneemt.

Een lagere opkomst of deelname aan verkiezingen wijst aan de andere kant heel duidelijk op een toegenomen desinteresse in of onvrede met de gang van zaken of op een perceptie van machteloosheid van de kiezer. Deze percepties zullen het vertrouwen niet aanwakkeren. Bovendien wijst de ronduit zwakke aantrekking en mobilisatiekracht van de traditionele partijen op een democratisch deficit en tast ze de legitimiteit van partijen als ledenorganisaties maar zeker ook als beleidsmakers en -uitvoerders aan. Ook dat is een probleem.

Nemen we al deze elementen samen, dan zijn er voldoende redenen om aan te nemen dat de kloof met de burger nog steeds verre van gedicht is en dat van een heropleving van het algehele vertrouwen in de politiek en de politici slechts in zeer bedekte termen kan worden gesproken. Vooral de positie van de N-VA die steeds meer de allures vertoont van een electorale marktleider, compenseert vandaag een aantal zogezegd systeemdestabiliserende tendensen die de doemdenkers maar al te graag aangrijpen om precies de N-VA-kiezer en zijn keuze te vervloeken.

Als het signaal van de kiezer maar wordt begrepen...

Met deze analyse, die zoals reeds werd aangegeven is gebaseerd op de meest recente beschikbare opiniepeilingen, lopen we vooruit op de uitslag van de verkiezingen en op het potentiële stabiliserende effect ervan. De auteur beseft dat de correctheid van de analyses voor een groot stuk in de handen ligt van de nog 'zwevende' kiezers, van de eeuwige twijfelaars 'die het echt niet weten', van de blankostemmers en van de deelnamebereidheid van een groeiende groep van (potentiële) stemweigerers..... Ook al beseffen zij dat zelf wellicht onvoldoende, zij hebben een deel van de sleutel in handen.

Aan de partijen om ook hen te overtuigen om ook hun stem uit te brengen.

Tom Schamp is politicoloog verbonden aan de Universiteit Gent (GASPAR.be)